

C-2,
6-4-1972

TOELICHTING bij het besluit tot aanwijzing van een beschermd stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet te SLOTEN, gemeente Sloten.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr.055) door een stippellijn omgrensde gebied.

Het stadje Sloten, gelegen in de zuidwesthoek van Friesland, levert een van de fraaiste en gaafste stadsgezichten op, die in ons land worden aangetroffen. Het stadsplan is gering van afmeting; in doorsnede binnen zijn omwalling meet het amper 300 meter. De structuur van de plattegrond vertoont een klaar en duidelijk beeld. Van noord naar zuid wordt de stad doorsneden door een smalle gracht ("het Diep"), met ter weerszijden een aaneengesloten bebouwing. Aan beide zijden is deze stadsgracht afgesloten door een waterpoort, respectievelijk de Sneeker- en de Lemsterpoort, Vrijwel rechthoekig wordt de gracht gekruist door een straat, aan de westzijde Dubbelstraat en aan de oostzijde Koestraat geheten. Het stadsplan binnen de uit 1581 daterende vestingwal wordt daardoor in vier delen verdeeld. De kruising van de gracht en de straat vormt tevens de oorsprong van de nederzetting.

De gracht is een onderdeel van de waterloop Ee, welke een restant is van een natuurlijke verbinding tussen de voormalige Middellzee en de Zuiderzee. De enige verbindingsweg tussen het westelijk gelegen Gaasterland en het oostelijke achterland kruiste het riviertje de Ee; op dit geografisch gunstige punt ontstond een handelsnederzetting, die tot een sterkte werd uitgebouwd. In tijden van oorlog kon deze versterkte nederzetting dienstbaar worden gemaakt door het afsluiten van de land- en waterwegen en in vreedetijd diende de plaats voor heffing van tolgeden.

In het midden van de 13de eeuw werd aan Sloten het stadsrecht verleend en werd het stadje onder de Friese steden opgenomen als achtste in rang.

In het jaar 1581 werd de stad opnieuw omweld. De vorige verdedigingswerken waren kort na het beleg door de Bourgondiërs in 1523 afgebroken. De vestingwal en drie bastions aan de westzijde van de stad zijn nog aanwezig, hoewel verlaagd en verbreed (ten koste van de vestinggracht) en tot plantsoen gewijzigd. De stad had poorten aan de vier toegangen, namelijk twee landpoorten aan de oost- en westzijde, de Koepoort en de Wijckelpoort, alsmede de twee reeds eerder genoemde waterpoorten aan de noord- en zuidzijde. De beide landpoorten werden in het midden van de 19de eeuw afgebroken, terwijl de waterpoorten in respectievelijk 1759 en 1821 werden vernieuwd en het karakter kregen van gemetselde boogbruggen.

De stadsplattegrond heeft sinds de aanleg van de 16de-eeuwse omwalling, met uitzondering van de oostelijke- en de westelijke toegang, geen wijziging ondergaan. Aan de oostzijde heeft zich een fabriekscomplex ontwikkeld, dat in ernstige mate het aspect van de stad ongunstig beïnvloedt, maar voor het economische leven van grote betekenis is. De westelijke toegang werd in het midden van de vorige eeuw gewijzigd, voorts recent door de bouw van een school en enige nieuwe huizen.

1.110518112012

Behoort bij het besluit van de Ministers van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

- Het -

van 6 APR. 1972

nr. 163-403 mma/mo

Het uit een oogpunt van stedschoon belangrijkste gedeelte van Sloten vormt ongetwijfeld "Het Diep", de oude waterweg binnen de veste. Ter weerszijden van deze stadsgracht staat bebouwing van panden, die in één rooilijn zijn gerangschikt. Deze vrijwel aaneengesloten rij huizen, onderling in breedte en hoogte verschillend, bestaat voor een gedeelte uit twee bouwlagen en een kap, maar in de richting van de waterpoorten gaat dit over in één laag en een kap. Zowel de hogere als de lage panden vormen een afwisselend beeld van lijst- en topgevels. Aan de oostzijde komen langs de Herenwal de belangrijkste gebouwen voor, zoals de Ned. Hervormde kerk, de pastorie en het raadhuis, maar ook een groot aantal woningen van hoge artistieke en historische waarde. Enkele hiervan werden gebouwd door de boterhandelaren, die de plaats in de 18de eeuw tot een zekere welstand gebracht hebben. Een van de overgebleven boterpakhuizen in deze gevelwand werd onlangs tot woonhuis geres-taureerd. De architectuur van de bebouwing langs zowel de Herenwal als de Lindengracht, die in het noordelijk verlengde ligt, loopt uiteen van zeer waardevol tot zeer eenvoudig en levert een bijzonder harmonisch beeld op, dat nergens wordt verstoord door uit de tcon-vallende elementen. De tegenover gelegen gevelwand langs de Voor-streek en de Kapelstreek is over het algemeen eenvoudiger van karakter, maar zeker van niet minder belang voor het historisch aspect. De verticale indeling van de gevelvlakken, het materiaal-gebruik, zoals bijvoorbeeld baksteengevels, al of niet gepleisterd, en de voor Friesland karakteristieke zwart geglazuurde dakpannen, zijn kenmerken die mede bijdragen tot de harmonische samenhang en de architectonische detaillering van het geheel. Het merendeel van de huizen is als individueel monument beschermd.

De ruimtelijke indeling tussen beide gevelvlakken bestaat uit de smalle gracht met over de totale lengte ter weerszijden een op historische wijze met natuursteen-keien geplaveide straat. Voor elk pand ligt een daarbij behorende stoep. Direct langs de gracht aan beide zijden van het water staat evenwijdig aan de grachtbeschoeiing een lange reeks lindebomen. Door profiel en beplanting wordt de lengte-indeling extra geaccentueerd, waarbij opvallend is dat ondanks de relatief geringe afstand tussen beide waterpoorten (\pm 280 meter) een grotere lengte wordt gesuggereerd. Op bijzonder fraaie wijze wordt de ruimte door de Lemster- en Sneekerpoort afgesloten, waarbij door het hoge booggewelf voldoende contact blijft bestaan met het daarbuiten gelegen landschap.

Naast de Lemsterpoort staat op het bolwerk een grote korenmolen uit 1755, die in niet geringe mate bijdraagt tot de schilderachtig-heid van de stadskern. Alle vermelde onderdelen vormen tezamen een totaliteit, waarin vrijwel niets de onderlinge samenhang verstoort.

De uit de vroegere landweg ontstane Koestraat en Dubbelstraat die het stadsplan in oost-westelijke richting doorsnijdt, zijn twee smalle in elkaars verlengde liggende dicht bebouwde straten. De woonhuizen zijn in één rooilijn aaneen gebouwd en zijn van eenvoudig karakter. Ondanks de dikwijls vrij hoge ouderdom komen hier geen monumenten van enige importantie voor. De hoogte van de bebouwing varieert van één tot twee lagen onder een kap, terwijl ook hier door de verticale indeling en gelijksoortigheid bij de materiaal- en kleurtoepassing een rustig evenwichtig beeld wordt gevormd. Alleen daar waar gedurende de laatste decennia enige panden werden opgetrokken achter de historische gevellijn is dit beeld verstoord.

Het zuidwestelijk stadsdeel is van de vier eerder omschreven delen het grootst van afmeting. Langs de hier aanwezige straten, de Breedstraat, Bakkerstraat en Achterom, zijn woningen en enkele bedrijfspanden gesitueerd, die worden afgewisseld door tot tuinen ingerichte vroegere bouwplaatsen. Een grote, uit de 18de eeuw stammende, boerderij van het kop-hals-romptype, die inmiddels is gerestaureerd en tot restaurant ingericht, neemt mede door zijn markante ligging tussen het Achterom en het Bolwerk in dit stadsdeel een bijzondere plaats in.

Gewezen wordt nog op het gebied oostelijk achter de Herenwal, waar grote zorgvuldigheid moet worden betracht met de te nemen maatregelen. Op de afgegraven vestingwal is hier een aantal panden verzezen, die mede door de vrij willekeurige situering aan dit stads gedeelte een min of meer amorf karakter verlenen.

Voor het karakter van Sloten is het van grote betekenis dat de relatie van de stad met het open omringende land zoveel mogelijk blijft bestaan. In tegenstelling tot de meeste andere steden, waar in een dichte pakking de nieuwbouwwijken rondom het oude stadsplan zijn ontstaan, heeft Sloten vrijwel geen bebouwing aan noord- en zuidzijde. Vanaf de vesting heeft men hierdoor een uniek uitzicht op het wijde Friese landschap. Grote omzichtigheid bij activiteiten in het open gebied rond de stad is geboden en verdere wijziging moet terwille van de unieke waarde, die dit stadsgezicht vertegenwoordigt, zoveel mogelijk worden voorkomen.

De bescherming beperkt zich slechts tot het stadsplan van Sloten met om eerder vermelde redenen daaraan toegevoegd een smalle strook grond aan de noordwestzijde. Eveneens zijn toegevoegd de panden Wijckelerweg 171 en de tegenover gelegen hoeve, die buiten het historisch stadsplan zijn gelegen, maar door hun individuele kwaliteit, als voorbeelden van boerderijbouw uit het einde der 18de eeuw, bepalend zijn voor het karakter aan de westelijke uitgang van de stad. Om dezelfde reden is aan de oostelijke kant een strook binnen de bescherming getrokken. Tengevolge van de begrenzing is het eerdergenoemde fabriekscomplex mede binnen de omgrenzing van het stadsgezicht begrepen. Bij de te nemen stedenbouwkundige regelingen zal een eventuele vergroting van dit bedrijfsgebouw op zorgvuldige wijze moeten worden ontworpen, zodat geen grotere schade aan het aspect van het stadsbeeld wordt berokkend.

Vooraf in de eerstkomende jaren zal onder druk van de toenemende recreatieve ontwikkeling een reeks van weloverwogen maatregelen nodig zijn, die het behoud van dit wegens de schoonheid van het geheel van algemeen belang zijnde stadsgezicht voor de toekomst zullen waarborgen. Hierbij wordt opgemerkt dat de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht geen bevriezing inhoudt, maar dat door middel van planologische maatregelen de waardevolle elementen, zoals die hiervoor zijn omschreven, worden veilig gesteld.